

UTJECAJ ORUŽANIH SNAGA NA ARAPSKO PROLJEĆE

Emir Šabanić

Univerzitet u Sarajevu, Fakultet političkih nauka

Diljem Bliskog istoka i Sjeverne Afrike, Tunis, Egipat, Libija, Sirija, Jemen, Bahrein – doživjeli su društvene i političke promjene tijekom ustanka kojim otpočinje Arapsko proljeće. Jedan od primarnih razloga zbog kojih dolazi do promjene režima je ponašanje i djelovanje vojske tokom navedene revolucije. S tim u vezi, rad će se fokusirati na složenost i komparativnu analizu civilno-vojnih odnosa, kao i pitanjima uzročno-posljedičnih varijacija vojnog ponašanja te analitikom u kojoj mjeri takvo ponašanje može pokušati zadržati, zamijeniti ili ukloniti autoritarni režim. Rezultati i ishod u navedenim zemljama koje je zahvatio pokret Arapskog proljeća variraju zbog jedinstvenog državnog sistema i uloge političkog i vojnog vrha te će se rad osvrnuti velikim dijelom i na povijesni značaj državnika koji je vladao u datom momentu svojom zemljom. Determinantna uloga državnog i vojnog vrha prema prosvjednicima varira u zavisnosti o kojoj je zemlji riječ. Situacija u kakvoj se nalaze neke od valom Arapskog proljeća zahvaćenih zemalja danas, detaljno je analizirano u radu, apodiktički, uz realan prikaz civilno-vojnog odnosa i njegovih krajnjih rezultata.

Ključne reči: *Arapsko proljeće, revolucija, oružane snage, sigurnost*

Uvod

Arapsko proljeće je niz socijalnih, ekonomskih, sigurnosnih i vojnih događaja koji su krajem 2010. godine zahvatili većinu područja Sjeverne Afrike i jedan mali dio Azije. Dešavanja su pretežno zahvatila arapske zemlje, a prvi nemiri su izbili u Tunisu u 2010. i od tada se računa početak Arapskog proljeća.

Od početka pokreta Arapsko proljeće je zaokupiralo svjetsku javnost i tako će se nastaviti kroz cijeli proces i sve do danas javnost i dalje prati dešavanja u zemljama Arapskog proljeća.

Iskra pokreta upaljena je u Tunisu smrću trgovca koji se ubio samospalivanjem kao znak protesta protiv vlade i situacije općenito u Tunisu. Nedugo nakon toga pokret je dobio na podršku jer je ta smrt i njegov čin izazvao veliku galvanizaciju populacije u Tunisu, koji su svakim danom sve više izlazili da protestuju protiv vlade.

Za ovaj rad koristit će se dvije definicije Arapskog proljeća, prva je prema Oxford rječniku u kojem Arapsko proljeće predstavlja niz protuvladnih ustanaka u Sjevernoj Africi i

na Bliskom Istoku.¹ Druga definicija je prema Macmillan rječniku u kojem Arapsko proljeće je niz događaja koji sežu od političkih nemira pa do građanskog rata u zemljama Libije, Tunisa, Sirije i Egipta koji su počeli početkom 2011.² Obje definicije sadrže veliku količinu političko – civilnih ambicija i pokušaja demokratizacije društava ovih država. Pokret Arapsko proljeće je krenuo kao svrgavanje diktatora u ovim zemljama, ali kroz različite situacije i utjecaje razvit će se u nešto puno opasnije za te zemlje i za međunarodnu zajednicu generalno. Nezadovoljni narodi ovih arapskih država kroz godine trpili su diktaturu, kršenje osnovni ljudskih prava i razne druge oblike nasilja i nakon toliko godina samo im je bila potrebna jedna iskra da bi masovni protesti krenuli. Prije početka Arapskog proljeća većina ovih država suzbijala je djelovanje civilnog društva i veoma brutalno uništavala slobodu govora, javna kritika prema vladajućem režimu bila je kapitalno krivično djelo koje je u većini slučajeva završavalo smrtnom kaznom.

Arapsko proljeće je počelo u Tunisu zbog jednog lokalnog događaja koji je veoma brzo prerastao u regionalni pokret. Mohammed Bouazizi je bio lokani trgovac u Tunisu koji je radio da bi izdržavao svoju porodicu. U 2010. lokalna državna administracija zabranila mu je rad bez ikakvog objašnjenja, pokušavao je da dobije dozvolu za rad od guvernera ali umjesto toga njegova sva roba je zaplijenjena 17. decembra 2010. Ovaj događaj građanima Tunisa nije predstavljao nikakvo iznenađenje jer su kroz godine korumpirane vlade bili navikli na ovakva dešavanja. Svaki Mohammedov pokušaj da vrati svoju robu od vlade propao je i tako je 17. decembra 2010. došao ispred zgrade guvernera polio se benzinom i zapalio se, prolaznici su pokušali da ga spase ali bili su neuspješni i ovaj događaj označava i službeni početak Arapskog proljeća. Do tog momenta društvo u Tunisu veoma je rijetko imalo svoje mišljenje ili pokazivalo neke negativne emocije prema vladajućem režimu, ali nakon 17. decembra slika Tuniškog društva će se promijeniti. Veoma interesantna činjenica jeste da u modernoj historiji Tunisa postojala su samo dva predsjednika otkako su prestali biti Francuska kolonija 1956. Razlog ponašanja njihovog društva može se naći i u tome da jednostavno nisu dobili šansu da razvijaju svoje društvo od kolonije, prešli su u diktaturu što i nije predstavljalo neku radikalnu promjenu ka boljem. Razvoj civilnog društva Tunisa kao i svih zemalja pogođenih Arapskim proljećem bio je nepostojeći jer nije dozvoljena kritika vlade, što će na kraju i rezultirati socijalnim nemirima i svrgavanjem režima.

Utjecaj vojske će na svakoj zemlji ostaviti različite posljedice; ponašanje vojske ili vladajuće vojne strukture imat će značajne i dugotrajne posljedice u svakoj zemlji, neke će pasti u duboku anarhiju, druge će balansirati između vojnog režima i anarhije dok se u nekim zemljama ništa neće promijeniti osim predsjednika. Svi režimi koji su svrgnuti tokom Arapskog proljeća imali su vojnu tradiciju i oslanjali su se na utjecaj vojske u društvu da bi ostali na vlasti. Arapsko proljeće je imalo efekat preljevanja iz jedne države u drugu, krenulo je u Tunisu a i danas traje u Siriji. Vlasti ovih zemalja su bile replike jedna drugoj, zato je u većini slučajeva narod s oduševljenjem prihvatio svrgavanje diktatora. Utjecaj Arapskog proljeća se osjetio i u nekim stabilnim zemljama, nije to bilo u velikim razmjerama, ali dovoljno da vlada obrati pažnju na socijalna pitanja.

¹ Oxford Dictionaries. "Arab Spring." Oxford Dictionaries. 2017.
<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/Arab-Spring?q=Arab+Spring>.

² Macmillan Dictionary. "Arab Spring." Macmillan Dictionary. September 9, 2015.
<http://www.macmillandictionary.com/open-dictionary/entries/Arab-Spring.htm>. (17.09.2015).

Vladajući režimi država Arapskog proljeća imali su dva izbora, prvi da koriste vojsku i sigurnosne agencije da odmah na početku pokušaju da uguše ustanak ili da pokušaju nekim socijalnim reformama da smire protestante. Oba ova izbora su predstavljala rizik jer korištenje vojske za nasilno zaustavljanje ustanika u većini slučajeva bi dovelo do još većih i nasilnih protesta, dok s druge strane korištenje socijalnih reformi u većini slučajeva ne bi smirilo mase, jer su one bile ogorčene na režime na vlasti i njihov ostanak bi ih samo još više izrevoltirao. Svi režimi su se našli u nezavidnoj situaciji gdje je njihov odlazak s vlasti bio siguran, samo je pitanje vremena bilo, a taj faktor vremena i sudbinu režima će odlučiti ponašanje vojske. Arapsko proljeće će dati jasnu sliku da vladajući režimi i vojska su bili usko povezani, ali da to nije bila jedna struktura nego dvije frakcije međusobno ovisne. Da bi se prikazala jasna slika utjecaja vojske na Arapsko proljeće, njihovog odnosa sa vladajućim režimom i na kraju rezultati toga, ovaj rad će analizirati zemlje: Tunis, Egipat, Libiju, Siriju, Bahrein i Jemen, jer lekcije vojnog utjecaja na socijalne događaje su najočitiije u ovim primjerima.

Ove zemlje su uzete kao primjeri jer su dugo godina bile pod diktatorskim režimima i posljedice utjecaja vojske su vidljive i nakon Arapskog proljeća. U ovim zemljama vojska će se ponašati na dva načina: u Tunisu i Egiptu neće se miješati u proteste, dok u ostalim zemljama vojska će stati na stranu režima i braniti ga. Rezultati tih djelovanja će ostaviti dugotrajne posljedice na društvo i na demokratske procese u tim zemljama.

Početak Arapskog proljeća

Prema klasičnom tradicionalnom porijeklu, većina arapskih zemalja nakon odlaska kolonijalnih sila ostale su u autokratskom političkom sistemu, a veliki broj njih nije uspjelo da razvije niti osnovne demokratske principe i norme tokom dvadesetog stoljeća.

Godina 2011. definirat će se kroz historiju kao godina socijalnih promjena u arapskom svijetu, kada će većina diktatora pod pritiskom protestanata morati da odstupi sa svojih pozicija, ili će biti prisilno svrgnuti (Muammar Gaddafi).

Nakon decenija diktatorskih režima, društva arapskih zemalja su skupila hrabrost da se izbere za svoja demokratska prava. Od 1970. godine arapske zemlje imaju veoma jak priraštaj populacije, čemu svjedoči činjenica da od 128 miliona stanovnika koliko ih je bilo navedene godine, broj stanovnika se povećao na 360 miliona, dok se do 2050. godine predviđa da će ovaj broj dostići čak pola milijarde. Rastom populacije, rasle su i potrebe društva, međutim, vladajuća struktura tih zemalja nije obraćala pažnju na osnovne potrebe stanovništva, što će u finalu ishoditi veliko nezadovoljstvo. Prirodnim priraštajem, problem nezaposlenosti i pad standarda života, ponukao je veliki broj mladih ljudi da napusti svoju zemlju i budućnost potraži u nekoj drugoj. Navedeni problem bio je jedan od primarnih razloga koji je doveo do Arapskog proljeća.³ U arapskim zemljama sa autokratskim političkim sistemom koji ima visok nivo korupcije, mlade i obrazovane osobe teško pronalaze posao, a svoje nezadovoljstvo rijetko ili gotovo nikako nemaju mogućnost iskazati.

³ Mirkin, Barry. "Arab Spring: Demographics in a region in transition." Arab Human Development Reports. August 8, 2015. <http://www.arab-hdr.org/publications/other/ahdrps/AHDR%20ENG%20Arab%20Spring%20Mirkinv3.pdf>.

Iskra koja će pokrenuti događaje Arapskog proljeća nastala je u Tunisu, u ruralno slabo razvijenom gradu Sidi Bouzid, gdje je dvadeset šestogodišnji lokalni trgovac Tarek al-Tayeb Mohamed Bouazizi 17. decembra 2010. izvršio samospaljivanje.⁴ Sidi Bouzid se nalazio oko 250 km udaljenosti od glavnog grada Tunisa u kojem je radio kao lokalni trgovac bez dozvole za prodaju. Njegova porodica bila je veoma siromašna, a nabavljanje potrebne dozvole zahtijevalo je novac koji on nije imao i dodatno prehranjivao je cijelu svoju porodicu tim radom. Lokalne vlasti su 17. decembra zaplijenile svu njegovu robu i nakon nekoliko pokušaja da je vrati, istog dana otišao je pred zgradu lokalnog guvernera i zapalio se.⁵ Bouazizi je preživio zapaljivanje, ali je 4. januara 2011. podlegao od zadobijenih rana. U periodu njegove hospitalizacije, u posjetu mu je došao čak i tadašnji predsjednik Tunisa Zine el – Abidine Ben Ali, što je bio veoma diskutabilan potez pokušaja popravljivanja njegovog imidža u javnosti s obzirom da mu javnost nije bila naklonjena.

Bouazizi je posthumno dobio mnoge nagrade i priznanja te je zapamćen kao čovjek koji je promijenio Arapski svijet.⁶

Stanovnici Arapskih zemalja pod utjecajem mnogih faktora okupit će se iza Bouazizijevo djela i krenuti u demokratske reforme. Početak Arapskog proljeća u velikom broju će ovisiti o velikim i gusto naseljenim gradovima, jer će većina nezadovoljstva biti ispoljena baš u njima. Ruralni dijelovi nisu bili toliko povezani i ne dobijaju toliku pažnju. Veliki gradovi imali su svojih prednosti i nedostataka: dosta ljudi živjelo u gradovima i odziv na proteste bio je veoma visok, dok s druge strane najviše moći i sigurnost – vojnih snaga režima bilo je koncentrisano u gradovima i bilo je veoma lako koristiti represivne mjere nad protestantima. Zbog ove dvije činjenice u nekim zemljama osim Libije i Sirije, gerilsko ratovanje je izbjegnuto, protestanti su se okupljali na trgovima i univerzitetima – simbolima urbanog života. Zbog te urbane kulture, nasilje na protestima ostalo je na niskom nivou – ponovo sa izuzetkom Libije i Sirije. Režim je i dalje pokušavao represivnim mjerama da uguši proteste, a ovakvi potezi su samo još više razbjesnili protestante i umanjili režimov autoritet u samoj državi kao i na međunarodnoj sceni. Tokom događaja Arapskog proljeća, većina diktatora će izgubiti podršku svojih međunarodnih saveznika, izuzetak će biti Sirija koju će Rusija i Iran i dalje podržavati.⁷

Dosta utjecaja na okupljanje i galvanizaciju protestanata imat će društvene mreže poput Facebooka, Twittera i drugih stranica za komunikaciju putem interneta. Postojeći režim će imati dosta problema da prekine komunikaciju protestanata jednih sa drugima. Zbog toga međunarodna zajednica neće moći da zažmiri nad ovim događajima i bit će primorana da barem verbalno pruži podršku protestantima. Režim nije bio spreman niti tehnološki opremljen da suzbije ekspanziju protesta putem interneta. Naj važni faktor u razvoju Arapskog proljeća će biti vojska, čija uloga će odrediti mnoga društvena i politička dešavanja u tim zemljama.

⁴ Kareem, Fahim. "Slap to a Man's Pride Set Off Tumult in Tunisia." New York Times. August 15, 2015. http://www.nytimes.com/2011/01/22/world/africa/22sidi.html?_r=3&pagewanted=2&src=twrhp.

⁵ Ibid.

⁶ European Parliament News. "Sakharov prize laureates grateful for Europe's support to Arab Spring." European Parliament. August 29, 2015. <http://www.europarl.europa.eu/news/en/newsroom/content/20111214IPR34087/html/Sakharov-prize-laureates-grateful-for-Europe's-support-to-Arab-Spring>. (29.8.2015).

⁷ Nurullah Ardiç, "Understanding the 'Arab Spring': Justice, Dignity, Religion and International Politics" (Afro Eurasian Studies, Vol. 1, Issue 1: 8-52, 2012), 15-16.

Ponašanje vojske se kretalo u četiri pravca:

- Situacije u kojima se vojska ponašala jedinstveno bez osipanja i razbijanja vojnog jedinstva,
- u kojima je vojska pomagala režimu,
- gdje se vojska borila na strani protestanata i
- i gdje je vojska ostala neutralna ne pomažući nijednu ni drugu stranu.

Najvažniji faktor oblikovanja Arapskog proljeća bit će vojska i veoma brzo izgubit će svoj predznak socijalnih promjena i pretvoriti se u borbu za vlast – a u većini slučajeva u građanski rat.

Kao što je prethodno navedeno, ponašanje vojske neće biti isto u svim zemljama, ono će u većini slučajeva ovisiti o odnosu između vojske i režima, kao i samoj činjenici gdje je vojsci bolje – sa starim režimom ili sa protestantima. Ovaj rad će da približi sliku o evoluciji Arapskog proljeća iz socijalnog pokreta za ravnopravnost u arapskim zemljama do potpunog haosa i građanskog rata pojedinih zemalja, koliko u svemu ovome je imala udjela vojska, koji su odnosi bili vojske i režima ili lokalnog stanovništva. Također, da li postoji razlog zašto su ove zemlje otišle tako pogrešnim smjerom tako brzo nakon svrgavanja diktatora i koliko su diktatori pridonijeli funkcionalnosti tih zemalja u prošlosti. Te zemlje nisu bile demokratske, ali su bile funkcionalne, a situacija koja je sada tamo ne ispunjava ni jedan ni drugi uslov, većina nema funkcionalnu vladu, a još manje društvo.

Tunis

Tunis je jedna od zemalja u kojoj će vojna struktura djelovati protiv režima i stati na stranu protestanta. Od svoje nezavisnosti 1956, iste godine je uspostavljena i službena vojska Tunisa, a od samog početka vojska i politička elita imat će veoma dobar odnos koji će prevazilaziti administrativne odnose između vojske i politike u normalnim demokratskim zemljama.

Od 1956. pa do 2011. godine, Tunis će imati dva predsjednika bez obzira na regularno održavanje „demokratskih izbora“.⁸ Prvi predsjednik bio je Habib Bourguiba koji je bio na vlasti od 1957. do 1987. godine kada ga je sa vlasti uklonio tadašnji premijer Tunisa Zine El Abidine Ben Ali, budući predsjednik. Bourguiba je vladao trideset godina, iako su izbori održavani relativno redovno svakih pet godina po Tuniškom ustavu, i iako je Tunis kaskao u razvoju – on je biran većinom na svakim izborima. Godine 1987. tadašnji premijer Zine El Abidine Ben Ali svrgava Bourguiba, koristeći njegovu starost i nesposobnost u obavljanju predsjedničkih poslova kao izgovor. Od tada pa sve do 2011, sve izbore u Tunisu Ben Ali će dobiti sa 90 % glasova biračkog tijela, što je za izbore ponižavajuća činjenica.⁹ Ben Ali je imao veoma dobre odnose sa vojskom tokom dolaska na vlast, kao i većinu svog dugogodišnjeg mandata. Završio je vojnu akademiju u Francuskoj, a većina njegovih funkcija prije obavljanja funkcije predsjednika bila je u sigurnosno – voj-

⁸ Rouba Al-Fattal Eeckelaert, *The Arab Spring: Where do the Arab militaries stand and why?* (Egmont: Academia Press, 2012), 65.

⁹ Encyclopædia Britannica. "Zine al-Abidine Ben Ali." Encyclopædia Britannica. September 1, 2015. <http://www.britannica.com/biography/Zine-al-Abidine-Ben-Ali>.

nim agencijama Tunisa. Može se vidjeti da kroz njegovu raniju karijeru, uspio je da uspostavi veoma dobre odnose sa vojnim strukturama i da dobije njihovu podršku prilikom svrgavanja Bourguiba.¹⁰

Nakon odlaska Francuske i dobijanja nezavisnosti, Tunis nije imao priliku da razvija slobodno društvo i demokratiju. Politički sistem se razvio u diktaturu, a pojmovi kao sloboda i demokratija nisu primjenjivani u praksi. Kao što je već navedeno, nakon dva predsjednika i 50 godina nezavisnosti, u Tunisu će krenuti pokret Arapskog proljeća.

Nakon decenija socijalne depresije, ekonomske stagnacije i generalno društvene degradacije, Tunižane je napokon motivirala smrt Bouazizija da izađu na ulice i iskažu nezadovoljstvo u svojoj državi. Kako je protest krenuo i počeo da se razvija, Ben Ali-jevom režimu nije preostalo ništa drugo nego da upotrijebi vojsku u očuvanje svoje vlasti, pošto policija i druge sigurnosne agencije nisu uspjele da rastjeraju protestante. Problem za režim će predstavljati da tokom godina vojna i politička struktura Tunisa neće više biti bliska kao prije iz činjenice da tokom svih godina režim i nije imao neku potrebu da udovoljava vojnim zahtjevima, niti da im daje određene beneficije kako bih ih zadržali na svojoj strani. Raskol između vojnog i političkog vrha bio je prirodan.

Bez nekih većih ratnih prijetnji, nemira ili bilo kojeg drugog sigurnosnog rizika po političku strukturu Tunisa tokom godina, vojska je postala zanemarena od Ben Ali-jevog režima.¹¹ Bourguiba i Ben Ali kroz svoje vladavine nisu dopuštali oružanim snagama veliki utjecaj i moć; u javnom životu koristili su ih za javne radove i slali ih na mirovne misije u Africi, gdje nisu imali puno kontakta sa populacijom u Tunisu, a većinu svog vremena kada su bili u Tunisu stacionirani su manje naseljenim mjestima da bi se što više kontrolisali.

Za razliku od drugih arapskih zemalja koje ulažu dosta u oružane snage, Tunis je imao samo oko 40.000 vojnika, što i nije veliki broj i ulaganje u njihovu obuku i opremu bilo je na veoma niskom nivou.¹²

U poređenju sa ostalim zemljama Arapskog proljeća, na oružane snage Tunisa izdvajan je veoma mali dio GDP-a 1.2%, dok u drugim zemljama kao što su Libija i Egipat izdvajalo se oko 3% GDP-a. Samim tim može se vidjeti da su oružane snage Tunisa bile na margini političkog i društvenog života Tunisa, šta više režim ih je diskriminirao što će se na kraju ispostaviti kao kobna greška.¹³ Kada su protesti u Tunisu već izmakli kontroli, Ben Ali je uputio zahtjev generalu Ammar-u da interveniše oružanim snagama i uguši protest, što je ovaj ignorisao i brzo nakon toga 14. januara 2011. pobjegao je u Saudijsku Arabiju.¹⁴ Vojni vrh Tunisa sa Ammar-om na čelu savjetovao je i insistirao da Ben Ali napusti zemlju jer nisu mogli garantovati sigurnost u zemlji ako on ostane.

Početak Arapskog proljeća sigurnosna situacija u Tunisu je bila veoma haotična. Ben Ali je naredio policiji, Intervencionim snagama (Intervention Forces) i Tuniškim Od-

¹⁰ Ibid.

¹¹ Larbi Sadiki, "Bin Ali's Tunisia: Democracy by Non-Democratic Means" (British Journal of Middle Eastern Studies 29, no. 1, 2002), 57-78.

¹² Querine, Hanlon. "Security Sector Reform in Tunisia A Year after the Jasmine Revolution." United States Institute of Peace. Special Report. United States Institute of Peace. September 2, 2015. <http://www.usip.org/sites/default/files/SR304.pdf>

¹³ Ibid.

¹⁴ Alexis, Arief. "Political Transition in Tunisia." Congressional Research Service. 5-8. September 5, 2015. <https://www.fas.org/sfp/crs/row/RS21666.pdf>

brambenim Snagama (Tunisian Armed Forces) da brane prostorije državne administracije i na početku su to radili jer vojni vrh još nije bio odlučio da li će podržati režim.¹⁵ Ova neodlučnost oružanih snaga se odrazila u tome da su vagali na kojoj strani će im poslije pobune biti bolje – da li će ih režim više cijeniti ako im pomognu, ili će im biti bolje kada opozicioni političari dođu na vlast.

Prije odlaska iz Tunisa, Ben Ali je pokušao da uspostavi kontrolu nad oružanim snagama tako što je naredio da se Ammar uhapsi, ali to je bilo bezuspješno jer nakon pritiska od protestanata i oružanih snaga brzo je napustio Tunis. Nakon toga, Ammar je preuzeo ponovo kontrolu nad vojskom i pružio podršku novom predsjedniku Tunisa Mohamed Ghannouchi.¹⁶ Oružane Snage Tunisa su se više ponašale političko – strateški, čekajući pravi trenutak za svoju odluku na koju će stranu stati. Oružane snage Tunisa će djelovati kao faktor promjena u zemlji: potpuno će se okrenuti protiv režima i stat će na stranu protestanata i demokratski izabраниh predstavnika.

Veoma značajna činjenica je da oružane snage nikada nisu bile etnički homogene i da tokom Arapskog proljeća nisu pokazale favoriziranje neke etničke skupine; zbog takvog ponašanja u poređenju sa drugim zemljama, Tunis će imati relativno mirnu tranziciju tokom i poslije Arapskog proljeća.

Revolucija je utjecala na sve segmente života u Tunisu: turizam koji je sačinjavao veliki dio ekonomije je u naglom padu radi političko – sigurnosne nestabilnosti, a i konstantni protesti otvorili su vrata mogućem ulasku terorista na teritoriju Tunisa. Sigurnosna nestabilnost je direktna posljedica neulaganja i ignorisanja oružanih snaga i sigurnosnih agencija i to je otvorilo vrata za prelazak izbjeglica iz drugih zemalja i djelovanje afričkih militantnih grupa na području Tunisa. Sekularna populacija je nosila revoluciju na svojim leđima, elementi ekstremnog islama bili su veoma rijetki, ali kako vrijeme prolazi – a situacija se ne poboljšava, ekstremizam prima sve veću popularnost među stanovnicima. Atentati na političare počeli su da se dešavaju, tako da je 2013. ubijen Chokri Belaid. Tuniška policija okrivila je Islamske ekstremiste za ovo zlodjelo.¹⁷

Posljedice Arapskog proljeća i danas su prisutne u Tunisu na svim nivoima društvenog života, od svrgavanja Alija društvo i politički život pokušao je da se stabilizuje, ali bezuspješno, nacrt novog ustava je brzo urađen i prihvaćen, ali njegovo provođenje i stabilnost vlade još su uvijek na niskom nivou. Najveći problem za Tunis predstavlja veoma loša sigurnosna situacija, gdje su se već od početka revolucije stvorile velike šanse za infiltraciju terorističkih grupa, tako je već 2011. utvrđeno da je nekoliko individua koje pripadaju Al-Qaeda-i ušlo u Tunis; isto tako porast islamskog ekstremizma zabilježen je u lokalnoj populaciji gdje su ciljevi protesta i napada postale zapadnjačke institucije i individue.¹⁸

¹⁵ William Parsons and William Taylor, "Arbiters of social unrest: Military responses to the Arab spring: The Arab spring: a new phenomenon that requires new model" (United States Military Academy, West Point, 2011), 10.

¹⁶ The Economist. "A dictator deposed." The Economist. September 6, 2015. http://www.economist.com/blogs/newsbook/2011/01/tunisias_troubles

¹⁷ Al-Akhbar. "Tunisian Salafis attack police station, one killed." Al-Akhbar. September 7, 2015. <http://english.al-akhbar.com/content/tunisian-salafis-attack-police-station-one-killed>

¹⁸ Robert Joyce and Asma, Smadhi. "Tunisia's Arab Spring: Three years on." Aljazeera. September 10, 2015. <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2014/01/tunisia-arab-spring-three-years-20141146353728616.html>

Zbog duge represije u kome je društvo Tunisa živjelo, naglih promjena koje su se desile i nespremnosti društva da prihvati i prođe kroz demokratske promjene, Arapsko Proljeće u Tunisu u najboljem slučaju dalo je polovičan uspjeh, možda su dobili određenu dozu slobode, ali su to platili otvaranjem svojih granica puno većem zlu kao što su Al-Qa-eda, kao i Afričke militantne grupe koje zbog nestabilnosti sigurnosnog sektora mogu da prelaze nesmetano granice država.

Ponašanje oružanih snaga Tunisa može se okarakterisati kao oportunističko. Ben Alijev režim nije se odnosio prema njima kao što su oni željeli ali nisu bili dovoljno jaki da ga svrgnu, a nisu imali ni podršku populacije; prvom prilikom kada im se stvorila ta šansa oni su je iskoristili. Oružane snage stale su na stranu pobunjenika samo zbog svog interesa, jer pod novom vladom kojoj su pomogli da dođe na vlast – njihovo stanje se jedino može popraviti.

Egipat

Val revolucije iz Tunisa proširio se i na ostale regionalne zemlje. Egipat je bio jedna od njih. Kao i druge regionalne zemlje, Egipat je imao sličan politički život; tzv. demokracija u dugogodišnjem postojanju Egipta uspjela je da izglasa samo četiri predsjednika (tradicionalno sa velikom većinom glasova sve do 2011).

Moderne Oružane snage Egipta osnovane su 1820. godine i za razliku od Tunisa imaju veliku tradiciju i utjecaj u Egipatskom društvenom životu. Arapsko – Izraelski sukobi počeli su 1948, a Egipat je imao veliku ulogu u svakom od sukoba, tako da je formiranje jakih oružanih snaga bila neophodnost jer je region bio nestabilan, a sama država je bila u opasnosti od izraelske agresije. Konstantni konflikti sa Izraelom oslabili su oružane snage, a uporedo je padao i moral u društvu jer je Egipat doživljavao niz poraza. Najvažnija godina za oružane snage bila je 1973, kada je vojska prešla Suez i pobijedila izraelske snage.

Društvo i oružane snage tradicionalno imaju veoma blizak odnos gdje se događaji na jednoj strani odražavaju na drugu, za razliku od Tunisa gdje vojska nije imala toliki utjecaj u društvu. Simbioza između oružanih snaga i društva bit će prikazana najbolje u događajima Arapskog proljeća gdje će vojska odlučno stati na stranu protestanata.

Dugogodišnji Egipatski diktator Hosni Mubarak ima vojnu historiju; završio je Egipatsku Vojnu Akademiju, poslije toga Vazduhoplovnu Akademiju; brzo je napredovao kroz redove i postao komandant Vazduhoplovne jedinice. Njegov rast u oružanim snagama nije stao i tako je već do 1970. postao zamjenik Ministra Odbrane. Sukob iz 1973. donio mu je mitski status u Egipatskom društvu gdje su zračne snage pogodile 90% svojih meta, nakon toga je dobio suverenu vlast nad vazduhoplovnim snagama Egipta.¹⁹ Već 1975. njegova vojna karijera počela je da daje rezultate i u političkom životu predsjednik Sadat ga imenuje svojim zamjenikom; to mu daje široke ovlasti što se tiče unutrašnjeg života Egipta, dok Sadat ostaje posvećen međunarodnim odnosima. Ovakvim razvojem događaja, on preuzima suštinsku kontrolu nad državnim aparatom a samim tim i drža-

¹⁹ CNN. "Hosni Mubarak Fast Facts." CNN News. September 10, 2015. <http://edition.cnn.com/2013/01/07/world/meast/hosni-mubarak--fast-facts/>

vom, dok brzo nakon toga postaje i jedna od glavnih figura u Nacionalno Demokratskoj Stranci (National Democratic Party). Njegov vojno – politički uspjeh donosi mu mitski status u Egipatskom društvu.

Godine 1981. i atentat na predsjednika Sadat-a od islamskih ekstremista označit će početak njegove vladavine, te zbog svoje popularnosti iste godine pobijedit će na izborima i postati šesti Egipatski predsjednik. Njegov „demokratski“ mandat trajat će 30 godina i tradicionalno kroz sve izbore imat će visok procenat podrške Egipćana.²⁰ Njegova diktatura bit će obilježena ekonomskom i društvenom stagnacijom Egipta, dok će hijerarhija oružanih snaga ostati privilegovana klasa. Njegova popularnost u Egiptu bila je u konstantnom padu, ali to nikada nije bilo prikazano na izborima (svaki put bi osvoji preko 90% glasova), dok je njegov međunarodni status bio pozitivan imao je podršku međunarodnih sila, posebno USA jer je uspio da ekstremne elemente društva drži pod kontrolom i nije im dao utjecaja u političkom životu. Unutrašnje stanje u državi, a i međunarodno ponašanje (posebno odnos prema Izraelsko – Palestinskom sukobu) rezultirao je visokim nezadovoljstvom u Egipatskom društvu. Visoka nezaposlenost, loša ekonomska i društvena situacija, demoralisano društvo doveli su do toga da masovni protesti u Egiptu počnu 2011, gdje su protestanti tražili odlazak Mubaraka, raspisivanje demokratskih izbora, dolazak nove vlade koja bi bila refleksija trenutnog stanja i zahtjeva protestanata.

Egipatski nemiri vuku porijeklo iz Tunisa, a i kroz cijeli događaj ostali su usko povezani dajući podršku jedni drugima u teškim trenutcima. Centar moći Mubarakovog režima, Egipatskog društva i sigurnosne situacije u državi jesu oružane snage Egipta, Centralne Sigurnosne Snage (Central Security Forces), policija i obavještajne i kontraobavještajne agencije. Sve vrijeme dok je Mubarak kontrolisao ove elemente, njegov režim bio je siguran, a udaljavanje vodećih ljudi u ovim strukturama od političkog vrha značio je i sam kraj.

Status i ponašanje oružanih snaga Tunisa i Egipta ima neke velike suštinske razlike koje su dugotrajno formirale zemlju. Za razliku od Tunisa, oružane snage Egipta posjeduju veliku ekonomsku moć i samim tim utjecaj na ekonomsku situaciju u zemlji. Većina analiza definišu ih kao ekonomsko carstvo koje je uključeno u gotovo sve vrste ekonomije i privrede od industrije, agrokulture, telekomunikacija pa sve do uslužnog sektora i turizma.²¹ Oružane snage bile su ekonomski neovisne, nisu bile etnički, plemenski ili religijski povezane s režimom, uživale su veliko poštovanje u društvu i zbog takvog statusa tokom revolucije imale su opciju da biraju jer u slučaju da režim padne njihov status ne bi bio poljuljan.

Tokom svoje vladavine Mubarak je uspio je da kontroliše vojsku dajući im povlašteni ekonomski položaj, veoma je čudno zašto ga je vojska u tako ključnim momentima izdala i priključila se protestantima. Ovakvo ponašanje oružanih snaga proizvedeno je željom postojeće vojne hijerarhije za opstankom. Tokom posljednjih nekoliko godina svoje vladavine, Mubarak se distancirao od vrha oružanih snaga i počeo je da favorizuje civilne individue političkog režima, dajući im finansijske beneficije – što i nije ravnodušno prihvaćeno od oružanih snaga. Ovakvim ponašanjem Mubarak je pokušao da osigura lagani

²⁰ Ibid.

²¹ Robert Springborg, "Economic Involvements of Militaries" (International Journal of Middle East Studies, Volume 43, Issue 03, 2011), 397-399.

prenos moći na svog sina Gamel Mubaraka, koji je puno popularniji u civilnim elementima Egipatske politike. Ideja da Gamel bude budući predsjednik Egipta, nije se nimalo svidjela vrhu oružanih snaga. Generali su se osjećali da gube moć zato što su njihovi ekonomski interesi ignorisani, njihovi savjeti u vezi ministarskih pozicija nisu slušani i sveopći pad njihovog utjecaja na politička dešavanja, posebno na odabir budućeg nasljednika.²²

Oružane snage će pokušati da ovakav razvoj događaja predstave kao njihovo poštivanje volje naroda i da neće napadati protestante i time će pokušati da održe visok nivo popularnosti među Egipatskim stanovništvom

Sigurnosne agencije koje su ostale uz režim pokušale su da suzbiju protestante. ali zaustavljanje nemira bilo je nemoguće sve dok je Mubarak na vlasti. Pred kraj Mubarakove vladavine vojska se po prvi put uključuje u politička dešavanja, obećavajući da će osigurati demokratsku tranziciju na sljedećim izborima. Ali, većinom protestanti su odbijali ovakvu opciju, jednostavno nisu željeli Mubaraka na vlasti, te opcija da bi on ili neki njegov izabranik se mogao kandidovati na sljedećim izborima bila je ne prihvatljiva. Protestanti su odlučili da igraju na kartu njihovog odnosa sa oružanim snagama, stvarajući još veći pritisak. Indirektno su utjecali na vrh oružanih snaga da u potpunosti napusti Mubaraka. Nakon ovih dešavanja i definitivnog razlaza između režima i oružanih snaga, režim nije više mogao da preživi bez podrške oružanih snaga i tako je 11. februara 2011. Mubarak odstupio sa funkcije predsjednika. Glavni faktor njegove smjene bile su oružane snage, jer da su ga one podržale puno bi se duže zadržao na vlasti i protesti bi bili puno nasilniji nego što su bili.²³ Vlast nad Egiptom u periodu tranzicije do sljedećih izbora preuzelo je Visoko Vijeće Oružanih Snaga (Supreme Council of the Armed Forces – SCAF); vijeće se sastojalo od 21 visoko-pozicioniranog vojnog lica. Kao što se može vidjeti, vojska je ostala odlučujući faktor i nakon Mubaraka; u ovom periodu na političkoj sceni pojavit će se mnoge političke struje od kojih znatan broj bit će izrazito desničarsko-ekstremistički orijentisano. Ovakav razvoj događaja djelovat će destabilizirajuće na ionako veoma lošu sigurnosnu situaciju u Egiptu; Muslimansko Bratstvo u Egiptu (Muslim Brotherhood in Egypt) zbog svoje ekstremne i antizapadnjačke retorike preuzet će i iskoristiti val promjena Arapskog proljeća u toj zemlji. U tim trenucima revolucija će prestati da bude pokret ljevičara pretvorit će se u pokret ekstremnih islamističkih grupa.²⁴

Glavni razlog raskola između Mubaraka i vojnog vrha jeste njegovo insistiranje da mu sin preuzme državu nakon njega; Gamal Mubarak u zadnje vrijeme nije bio popularan u vojnom vrhu jer se kretao u skupini tzv biznismena koji su željeli da u Egiptu implementiraju neke dijelove zapadnjačkog ekonomskog liberalizma. U ovakvom razvoju događaja oružane snage bi izgubile dosta svog ekonomskog utjecaja nad Egiptom – to jednostavno nije bilo prihvatljivo čim su bili svjesni toga Mubarak je izgubio njihovu podršku.²⁵

²² Jeff, Martini and Julie Taylor. "Commanding Democracy in Egypt." Foreign Affairs. September 10, 2015. <https://www.foreignaffairs.com/articles/north-africa/2011-09-01/commanding-democracy-egypt>

²³ Hafez, Ghanem. "Egypt's Difficult Transition: Why the International Community must stay Economically Engaged." Brookings. September 11, 2015. http://www.brookings.edu/~media/research/files/papers/2014/01/egypt-transition-economy-ghanem/arab-econpaper1hafez-v3_mr.pdf

²⁴ Ibid., 15, 16.

²⁵ Wendell, Steavenson. "On the Square." The New Yorker. September 13, 2015. <http://www.newyorker.com/magazine/2011/02/28/on-the-square-wendell-steavenson>

Oružane snage kontrolisati će Egipat sve do 2012. Godine; njihova vladavina bit će obilježena suspenzijom ustava i raspuštanjem oba doma Egipatskog parlamenta. Godina 2012. bit će obilježena socijalnim i političkim previranjima, tako da će na predsjedničkim izborima 2012. godine pobijediti Mohamed Morsi – član Muslimanskog bratstva.²⁶ Pobjedom Morsija revolucija će dobiti neki novi pravac – ekstremno – desničarske struje će slaviti pobjedu, dok oni koji su pokrenuli revoluciju i dalje će ostati na ulicama. Protesti će se nastaviti i postati čak nasilni, gdje će biti zabilježen veliki broj incidenata – posebno prema ženskoj populaciji. Protestanti će tražiti ostavku Morsija i hiljade ljudi će pokušati da uđe u predsjedničku palatu: novoizabrani predsjednik će upotrijebiti sigurnosne snage da ovo zaustavi ali sukob između protestanata i sigurnosnih snaga će izmaći kontroli.

Društvo Egipta i nakon demokratskih izbora nije bilo zadovoljno rezultatima jer su rezultati revolucije bili nezadovoljavajući. Morsi je iznevjerio suštinu Arapskog proljeća jer umjesto da stabilizuje Egipat – on je otvorio vrata ka novim nemirima i samim tim velikom infiltracijom terorističkih grupa. Dajući oružanim snagama što veće ovlasti u obračunu sa protestantima, on je pokušao da smiri situaciju ali to nije bilo moguće jer kao i sa Mubarak-om protestanti su željeli da on ode i ništa drugo ih nije smirivalo.²⁷ Nakon višemjesečnih i veoma nasilnih protesta u julu 2013. godine pod pritiskom javnosti oružane snage su smijenile i uhapsile Morsija, suspendovali ustav i objavili da je ovo početak Egipatskog puta ka stabilnosti.

Godinu dana nakon smjenjivanja Morsija, Egipat je imao nove opšte izbore na kojima je uvjerljivo pobijedio General Abdel Fattah al-Sisi.²⁸ S ovakvim razvojem događaja, ekstremni elementi Egipatskog društva ostali su nezadovoljni dok su oružane snage ponovo dobile svog čovjeka na predsjedničkoj poziciji.

Utjecaj oružanih snaga na Egipat, posebno tokom Arapskog proljeća (i nakon toga je više nego očigledan, njihova motivacija za djelovanjem zasnivala se na tome da ne izgube ono što su već stekli i ako je moguće da povećaju svoju kontrolu nad Egiptom. I sve to da bude urađeno, a da ne izgube podršku društva. Podrška društva oružanim snagama je veoma značajna jer im je samim tim davala politički legitimitet da se miješaju u političke događaje. Egipat je samo nakon tri godine od Mubaraka dobio novog predsjednika koji svoj politički i društveni uspjeh duguje oružanim snagama. Jedina pozitivna stvar ovih događaja jeste da je ekstremistički val Egipatske politike do neke mjere usporen dolaskom Sisija na vlast.

Libija

Zbog svoje izuzetno značajne geografsko-strateške pozicije, koja je u direktnom kontaktu sa Europskom, Afričkom i Azijskom kulturom, te bogatim naftnim resursima, Libija se našla u vrlo sličnoj situaciji poput Egipta i Tunisa, 2010. godine.

²⁶ CNN. "New president: Egypt turns page to new era." CNN News. September 13, 2015. <http://edition.cnn.com/2012/06/30/world/africa/egypt-morsi/>

²⁷ Ahram Online. "Port Said confirms 3 civilians, 2 police dead: Health ministry." Ahram. September 15, 2015. <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/64/66058/Egypt/Politics-/Port-Said-confirms--civilians--police-dead-Health.aspx>

²⁸ Aljazeera. "President Morsi overthrown in Egypt." Aljazeera. September 15, 2015. <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/07/20137319828176718.html>

Libijom je vladao dugogodišnji ekscentrični diktator Muammar Gaddafi, koji političku karijeru prvenstveno duguje svojim ranim počecima u oružanim snagama, čije iskustvo je iskoristio u političke svrhe. Da bi se razumjelo ponašanje Libijskih oružanih snaga i njihov utjecaj na Arapsko proljeće, potrebno je prije toga analizirati historiju Gaddafijevog režima i njegove povezanosti sa oružanim snagama. U svojim počecima Gaddafi je kratko studirao historiju, koju napušta i upisuje vojnu akademiju. Tokom tog perioda izražavao je veliko divljenje prema Egipatskom predsjedniku Nasser-u. I ako nije imao sve predispozicije za vojnu akademiju biva primljen, a iskustvo i buduća karijera u oružanim snagama bile su mu jedina šansa u to vrijeme da podigne svoj socijalni status u društvu.

Zapadnjački, a posebno Britanski utjecaj bio je veoma prisutan u Libiji tokom Gaddafijeve obuke. Libijsku vojsku su trenirali Britanski oficiri, što Gaddafi nije prihvatio i smatrao ih je imperijalistima. Njegova odbojnost prema zapadnjacima je išla do te mjere da nije želio da uči engleski jezik koji je bio veoma neophodan za funkcionisanje u oružanim snagama tokom tog perioda; ovaj odnos prema zapadu će se provlačiti kroz cijelu njegovu političku karijeru. Prije ulaska u vojsku bio je veoma politički aktivan pristupajući protestima i sukobljavajući se sa vladinim snagama. Gaddafijeva politička misao i buduće ustrojstvo Libije bit će formirano kroz njegova samostalna djela, koja će biti ispunjena njegovom ideologijom o ustrojstvu države i društva.²⁹ Ustrojstvo države, njen politički, društveni i kulturni život bazirat će na svom djelu „Zelena knjiga“ (Green Book); u ovom filozofskom djelu on pokušava da riješi ideološke razlike između kapitalizma i komunizma i da na tim principima bude ustrojena Libija. Ovo djelo je podilazilo populaciji nižeg socijalnog statusa i nije se baziralo na realnim činjenicama i stanjem svjetske ekonomije. Ovakvom ideologijom od početka pokušavao je sebe da prikaže kao revolucionara, ne samo u Libiji nego i na regionalno – globalnom nivou.³⁰

Tokom 1969. godine dolazi na vlast u mirnom vojnom udaru gdje nije bilo sukoba; predstavlja se kao karizmatični vođa koji uzima titulu pukovnika (Colonel Gaddafi); ovim potezom kroz cijelu svoju diktaturu naglašavat će svoju važnost i prošlost u oružanim snagama Libije. Kao i u drugim regionalnim zemljama, u Libiji je vladalo slično društveno, političko i ekonomsko stanje, gdje je društvo bilo nezadovoljno svim segmentima, dok je režim bio izrazito korumpiran i beneficije su imali samo članovi vladajućeg režima.

U februaru 2011. protesti i nasilje iz Egipta i Tunisa proširit će se na Libiju i to je bio prvi znak da je stigao kraj dugogodišnje Gaddafijeve vladavine. Problem Libije koji će se nastaviti i poslije Arapskog proljeća jeste da je društvo bilo izrazito podijeljeno po plemensko – etničkim linijama i Gaddafi kroz godine svoje vladavine nikada nije gradio Libijski nacionalni patriotizam, nego je uvijek bio više naklonjen određenim plemenskim grupama koje su njega podržavale.

Protesti su počeli u gradu Benghazi koji je do prije dolaska Gaddafija bio glavni grad Libije; protestanti su s velikom lakoćom preuzeli kontrolu nad gradom i od tog trenutka to je postalo njihovo glavno uporište. Protestanti su pokušali da naprave neku strukturu u svojoj organizaciji, pa je tako osnovano Nacionalno Tranzicijsko Vijeće (National Transitional Council - NTC), kojemu je za cilj bio uklanjanje Gaddafija. Protesti su se brzo širili i

²⁹ Martin, Asser. "The Muammar Gaddafi story." BBC News. September 16, 2015. <http://www.bbc.com/news/world-africa-12688033>

³⁰ Ibid.

postajali sve nasilniji i opcija mirnih pregovora i rješavanja situacije brzo je postala nemoguća. Gaddafi je pokušao da upotrijebi sigurnosno – oružane snage, ali uprkos njegovoj vojnoj povijesti, on je oružane snage distancirao iz društveno - političkog života; svoje oficire je koristio više kao obavještajce, a sebe je postavio za Ministra odbrane. Kada je došlo vrijeme za reakciju, veliki broj oficira nije bilo spremno da ga podrži, te je prešlo sa laćocom na stranu pobunjenika.

Tradicionalno, Libija nikada nije imala jake oružane snage: bile su veoma loše trenirane, opremljenje i društveni status im je bio veoma loš, a u principu to je bio Gaddafijev plan da eliminiše potencijalne pretnje iz oružanih snaga na njegovu poziciju. Da bi ostao na vlasti, unajmio je plaćenike iz drugih afričkih zemlja da uguše ustanak.³¹ Gaddafi je sam sebi napravio problem, pa je morao da koristi plaćenike, a ne Libijsku vojsku. Ustrojstvo oružanih snaga je pravljeno tako da je samo određenim individuama iz određenih plemena davao privilegije u oružanim snagama, dok osobe iz drugih plemena nisu mogle napredovati dalje, tako da su i oružane snage imale plemensko ustrojstvo. Njegovo ignorisanje finansijskih želja i potreba individua i kompletnih oružanih snaga je bio jedan od primarnih razloga zašto su ga tako brzo napustili; on se više oslanjao na obavještajne i kontraobavještajne službe da ga održe na vlasti.³²

Nakon ulaska stranih plaćenika u Libiju krenuli su mjeseci žestoke borbe između Beng hazija i Tripolija kao prijestolnice novog i starog poretka. Pobunjenici su imali dosta olakšavajućih okolnosti; velika dezertacija Gaddafijevih pristalica, pomoć zapadnih saveznika i generalno veoma loša organizacija na svakom polju od Gaddafijevog režima. Za režim koji je preko 40 godina bio na vlasti, ovakvo rasulo na svakom polju bio je veoma iznenađujuće. Pobunjenici su vrlo brzo došli do Tripolija, a nekoliko dana poslije toga grad je pao. Veliku zasluge u Gaddafijevom padu mogu se pripisati zapadnim silama i medijima, zapadnjački mediji veoma su vješto manipulirali prikazom pobunjenika u Libiji, opisivani su kao miroljubive prodemokratske individue revolucionarnog duha, koji jedino žele osnovna ljudska prava i svi oni koji su bili u Gaddafijevom režimu, a prešli su na stranu pobunjenika, dobili su opću amnestiju bez obzira na djela koja su možda počinili prije.

Dolaskom Afričkih militantata i onaj mali dio vojske koji je bio odan Gaddafiju počeo je da ga napušta, tako da je Tripoli morao da napusti i prije pobunjeničkog napada. Ova cijela situacija stvorila je dugotrajan sigurnosni problem za Libiju, s jedne strane su bili nepouzdana, loše trenirani, bivši članovi režima, dok s druge strana su se nalazile militantne Afričke grupe. Gaddafijev odlazak gotovo da neće ništa promijeniti – Libija će ostati u velikom kaosu sa malim šansama za stabilizaciju. Problem nestabilnosti i neloyalnosti Libijskih oružanih snaga leži u tome da je jedan dio povezan sa Gaddafijem putem rodbinskih veza, a drugi dio je bio sačinjen od plemena koja mu nisu bila lojalna. Kada su se oružane snage počele osipati, nisu imale dovoljno snage ni strukture da saćuvaju prvenstveno sebe, a onda i režim. Dezertiranje vojske se dešavalo tako da su nekada cijele jedinice prelazile na pobunjeničku stranu čim bi saznale da je njihov komandant to uradio. Većina oružanih snaga je napustila Gaddafija, dok su mu samo neki dijelovi drugih sigurnosnih snaga ostali.

³¹ Anna, Mahjar-Barducci. "Gaddafi's Mercenaries in Libya." Gatestone Institute. September 16, 2015. - <http://www.gatestoneinstitute.org/2000/gaddafi-mercenaries-in-libya>

³² Hanspeter Mattes, "Challenges to Security Sector Governance in the Middle East: The Libyan Case" (Geneva Center for the Democratic Control of the Armed Forces, 2004).

nosnih službi ostali odani.³³ Tripoli je pao u augustu 2011. Godine, ali Gaddafi je već sa porodicom napustio grad; 20. oktobra 2011. dok je pokušavao da napusti zemlju NATO napadi su zaustavili konvoj od 75 vozila gdje se nalazio Gaddafi.³⁴ U tom okršaju – u sukobu sa pobunjenicima Gaddafi je na veoma brutalan način ubijen, poslije toga njegovo tijelo je izloženo kako bi se svi uvjerali da je mrtav. Jedan dio njegove porodice i bliskih saradnika je uspio da pobjegne i da traži azil u drugim arapskim zemljama, dok su ostali zarobljeni neki su ubijen, a ostatak je u procesu suđenja.

Na svakom polju Libijskog društva Gaddafijev režim je iza sebe ostavio kaos, a pobunjenici i nova vlada zbog stanja u zemlji nisu u mogućnosti da stabiliziraju sigurnosnu situaciju. Većina zapadnih zemalja očekivala je da nakon svrgavanja Gaddafija u Libiji nastane mir, ali to je veoma teško zbog plemenske podijeljenosti Libijskog društva i militantnih grupa koje trenutno vladaju zemljom.

Utjecaj vojske na Arapsko proljeće u Libiji je veliki; nisu bili dovoljno jaki zbog lošeg dugogodišnjeg vođenja da bi preuzeli kontrolu nad zemljom, a isto tako podijelili su se tako da nijedna strana nije mogla da odnese brzu pobjedu. Raspad oružanih snaga u Libiji može se gledati tako da je svaki general ili vojnik otišao na onu stranu gdje je mislio da će mu u budućnosti biti bolje; nisu imali dovoljno odanosti prema Gaddafiju, a patriotizam prema Libiji nikada nije ni izgrađen u oružanim snagama: odani su svojoj plemenskoj grupi.

Libija se trenutno nalazi u građanskom ratu gdje trenutna vlada ratuje protiv nekoliko militantnih grupa i ISIS-a, a svi oni kontrolišu određen dio teritorija.³⁵ Arapsko proljeće nije ništa donijelo dobro Libijskom društvu, velike su šanse da ga je degradiralo gore nego i Gaddafi jer građanski rat će se nastaviti vjerovatno u sljedećih nekoliko godina, te onda kada prestane budućnost će biti neizvjesna.

Sirija

Iako je Sirija zemlja koja se nalazi u Aziji, val Arapskog proljeća nije zaobišao ovu zemlju, štaviše doživjet će sličnu sudbinu kao i Libija. Njen geografski položaj je veoma značajan. Graniči sa Turskom, Irakom, Libanom, Jordanom, Izraelom i uz to ima značajan izlaz na more.

Sirija je osnovana poslije Prvog svjetskog rata i to je najveća država koja je nastala raspadom Osmanskog Carstva u Arapskom svijetu. Sve do kraja Drugog svjetskog rata bili su pod Francuskom kontrolom i 1946. godine dobili svoju nezavisnost; počeci su bili veoma turbulentni zbog neuređenog stanja i velikog broja vojnih udara na vladu. Zbog svoje nestabilne i nasilne političke scene te miješanja oružanih snaga, Sirija je smatrana od početka ne demokratskom državom. Od 1946. pa do 1970. Sirija je prošla kroz pet

³³ William Parsons and William Taylor, "Arbiters of social unrest: Military responses to the Arab spring: The Arab spring: a new phenomenon that requires new model" (United States Military Academy, West Point, 2011), 22.

³⁴ Adam, Gabbatt. "Gaddafi killed as Sirte falls." The Guardian, September 17, 2015. <http://www.theguardian.com/world/middle-east-live/2011/oct/20/gaddafi-killed-sirte-falls-live>

³⁵ Toby, Dodge. "Conclusion: The Middle East after the Arab Spring." IDEAS. September 17, 2015. http://www.lse.ac.uk/IDEAS/publications/reports/pdf/SR011/FINAL_LSE_IDEAS__ConclusionsTheMiddleEastAfterTheArabSpring_Dodge.pdf

vojnih udara, sve dok nije 1970. godine došao na vlast Hafez Al Assad.³⁶ Od tog trenutka pa sve do 2015, Sirija će imati samo dva predsjednika: Hafeza Al Assada i njegovog sina Bashar al Assad, obojica pripadnici manjinske religijske grupe u Siriji – Alawites.

Predsjednički izbori u Siriji koji su održani 1970. većinom su dobijeni sa preko 90% glasova, što je još jeda od sličnosti sa drugim zemljama Arapskog proljeća. Većina ovih režima se izjašnjavala kao demokratska, ali to je bilo više kao ironično prikazivanje njihovog ponašanja.³⁷ Kao što je navedeno, oni sačinjavaju manjinu u Siriji, ali prema religijskoj doktrini veoma su slični Shia muslimanima koji sačinjavaju većinu u Iranu i Iraku. Ova veza između vladajućeg režima u Siriji i Irana stvorit će uvjete da veoma brzo postanu dobri regionalni saveznici.

Sirijske oružane snage su osnovane kada je dobila i nezavisnost; njihov broj prije Arapskog proljeća bio je preko 700.000 aktivne vojske i rezervista, a izdavanja za oružane snage 1,3 biliona dolara.³⁸ Oružane snage Sirije specifično su uređene po dolasku Hafez Al Assad na vlast – počelo je preustrojavanje viših činova u oružanim snagama gdje su Alawites oficiri unaprijeđeni u najveće funkcije, dok su drugi degradirani i ta praska se kroz generacije i godine provodila kroz oružane snage Sirije. Problem za oružane snage bit će u tome da su iskusni generali i oficiri penzionisani ili degradirani, a režim nije imao dovoljno Alawites stručnog osoblja da bi popunio te pozicije te ih je popunjavao neiskusnim Alawites osobljem.³⁹

Kao i drugi diktatori nasljednik Hafez Al Assada – njegov sin Bashar al Assad će stvoriti neku povijest u oružanim snagama. Da bi se pripremio za svoju predsjedničku funkciju, Bashar će 1994. upisati vojnu akademiju u Homsu nedaleko od glavnog grada Damascus te munjevitom brzinom će do januara 1999. godine već dobiti poziciju pukovnika u Sirijskim oružanim snagama.⁴⁰ Ovakvo ponašanje će još samo više razljutiti većinu Sunni populacije koja je u oružanim snagama, jer nije im bilo uredu da sin predsjednika tako brzo napreduje kroz strukturu oružanih snaga, koje su tradicionalno imale veliki utjecaj u Siriji i bile začetnik velikih promjena u njenoj povijesti.⁴¹

U slučaju Sirije, stanje u oružanim snagama bilo je preslikano na stanje u društvu gdje se i ono osjećalo diskriminirano po religijskoj osnovi; većina Sunni populacije bila je nezadovoljna svojim učešćem u politici, društvu i oružanim snagama. Ključne pozicije u Sirijskog vladi tradicionalno su bile podijeljene članovima porodice Assad, bez obzira na njihovu stručnost ili poznavanje područja za koje su bili zaduženi. Takvim odlukama režim je uspješno kontrolisao društvene i političke procese u zemlji. Od 1970. pa do 2011.

³⁶ Thomas, Collelo. "The Baath Redirections of 1966 and 1970." Country Studies. September 18, 2015. <http://countrystudies.us/syria/17.htm>

³⁷ Michael, Bröning. "The Sturdy House That Assad Built." Foreign Affairs. September 18, 2015. <https://www.foreignaffairs.com/articles/syria/2011-03-07/sturdy-house-assad-built>

³⁸ Anthony H. Cordesman, *Israel and Syria The Military Balance and Prospects of War* (Washington: Greenwood, 2008), 13.

³⁹ Zoltan, Barany. "Why Most Syrian Officers Remain Loyal to Assad." Doha Institute for Graduate Studies. September 19, 2015. <http://english.dohainstitute.org/release/b8f4f88b-94d3-45a0-b78e-8adad3871daa>

⁴⁰ Benjamin, Orbach and David Schenker. "The Rise of Bashar al-Asad." The Washington Institute for Improving the Quality of U.S. Middle Eastern Policy. August 4, 2015. <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-rise-of-bashar-al-asad>

⁴¹ Ibid.

Sirijske oružane snage pokazivale su veliku odanost režimu zbog činjenice da su visoko pozicionirani Alawites oficiri korišteni kao špijuni da obavještavaju režim o ponašanju Sunni osoblja u oružanim snagama. Od početka Arapskog proljeća desit će se veliki broj dezertacija koje će biti karakteristične zbog svoje religijske linije, gdje će Sunni osoblje imati veći broj dezertacija, dok Alawites će i dalje ostati odani režimu. Zbog veoma lošeg stanja i nezadovoljstva većinom u Sunni populaciji, protesti će se veoma lagano proširiti i na područje Sirije; na početku režim je pokušao obećanjima i sigurnosno – obavještajnim agencijama da brzo uguši ustanak, ali to je bilo bezuspješno. Assad je odbio da odstupi sa pozicije predsjednika i iz mjeseca u mjesec protesti su postajali sve češći i nasilniji.

Arapsko proljeće u Siriji je počelo u martu 2011, gdje su protestanti zahtijevali Assa-dov odlazak; većina protestanata su bili mladi ljudi. U aprilu 2011. sigurnosne snage režima dobile su dozvolu da mogu otvoriti vatru na protestante.⁴²

Svakim danom ustanak u Siriji je dobijao sve više regionalnu, internacionalnu i lokalnu podršku. Već u ranom stadiju mogla se vidjeti podjela društva na one odane režimu i one koji su se priključili protestantima. U takvoj situaciji došlo je i do podjele oružanih snaga gdje su većinom Sunni individue pridruživali se pobunjeničkoj vojsci; režim je okarakterisao ovu situaciju kao infiltracije stranih plaćenika i pokušaj svrgavanja Sirijske demokratske izabrane vlade i destabilizacije regiona; režim je indirektno pokušao da okrivi zapad i regionalne Sunnu zemlje za podsticanje protesta. Napadi na protestante postajali su sve jače, a Alawites oficiri ostali su odani režimu, tako da je već sredinom 2011. došlo do jakih okršaja između pobunjenika i oružanih snaga sa velikim brojem žrtava. Sirijske oružane snage su izrazito kontrolisana institucija od režima i kako su više ubijali civila tako je sve veći bijes bio prema njima te protesti su sve više postajali agresivniji.

Za razliku od Egipta, Tunisa pa i jednim dijelom Libije, oružane snage Sirije nisu pokazale ni najmanju dozu milosti prema protestantima, a prema domicilnom stanovništvu odnosili su se kao da su strani napadači na njihovu zemlju, a ne ljudi koji su im do neki dan možda bili komšije. Najveći izazov za Assada u njegovom odnosu sa oružanim snagama bio je kako da prevaziđe šupljinu u odnosu sa oružanim snagama koje su nastale iz činjenice da oružane snage nisu uopće dobro plaćene za razliku npr. od Egipatskih: njihova mjesečna plata 2010. iznosila je oko 300 \$; u tom slučaju njegova religijska povezanost s vojskom osigurala mu je njihovu odanost.⁴³ Sirijske oružane snage, bar one koje su ostale odane režimu u početku ustanka imale su veliku prednost i to su koristile počinivši velike zločine nad civilima. Jedan od brutalnijih je masakr u Homsu, gdje su većina žrtava bili civili.⁴⁴ Ovakvo ponašanje oružanih snaga i režima imat će dvostruke rezultate, Siriju će uvući u građanski rat gdje će se svakim danom stvarati sve više militantnih grupa koje će se sukobiti međusobno, a isto tako i protiv režima (Sunni, Kurdish i

⁴² Ahed, Al Hendi. "The Structure of Syria's Repression," Foreign Affairs. August 5, 2015. <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2011-05-03/structure-syrias-repression?page=show>

⁴³ International Crisis Group. "Popular Protest in North Africa and the Middle East(VI): The Syrian People slow motion revolution." Crisis Group. 27. August 20, 2015. [http://www.crisisgroup.org/~media/Files/Middle%20East%20North%20Africa/Iraq%20Syria%20Lebanon/Syria/108-%20Popular%20Protest%20in%20North%20Africa%20and%20the%20Middle%20East%20VI%20-%20The%20Syrian%20Peoples%20Slow-motion%20Revolution.pdf](http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/Middle%20East%20North%20Africa/Iraq%20Syria%20Lebanon/Syria/108-%20Popular%20Protest%20in%20North%20Africa%20and%20the%20Middle%20East%20VI%20-%20The%20Syrian%20Peoples%20Slow-motion%20Revolution.pdf)

⁴⁴ Ben, Quinn. "Syria: more than 200 dead after 'massacre' in Homs." The Guardian. September 26, 2015. <http://www.theguardian.com/world/2012/feb/04/syria-report-homs-killings>

Shia militantne grupe), potom regionalne i međunarodne zemlje će potpuno okrenuti leđa Assadovom režimu, osim Iran-a. Tako da će regionalne zemlje koje nisu bile u dobrim odnosima sa režimom finansirati militantne grupe na prostoru Sirije i pokušati je još više infiltrirati, jer postavljanjem prijateljske vlade u Siriji dovelo bi do promjene u odnosu snaga u regionu. Ponašanje oružanih snaga i dugotrajni građanski rat proizvest će još nešto puno opasnije po Siriju, region a i međunarodnu zajednicu.

Sigurnosna situacija u Siriji i veoma teško stanje u Iraqu nakon povlačenja američkih snaga, direktno će proizvesti do sada najopasniju terorističku grupu Islamska država Iraqa i Sirije (Islamic State of Iraq and Syria, ISIS). U nedostatku stabilnih vlada i veoma loše sigurnosne situacije u Siriji i Iraqu ogranak Al-Qaeda će se izdvojiti od glavne organizacije i osnovati puno brutalniju terorističku grupu ISIS. Ova grupa će u veoma kratkom vremenskom periodu zauzeti veoma značajne dijelove Sirije i Iraqa koji su izrazito bogati naftom. Brutalnost ove grupe prema civilima prevazilazi čak i prakse drugih terorističkih grupa koje su se javno odrekle bilo koje saradnje sa ISIS-om. Situacija u Siriji od 2014, kada je i službeno formiran ISIS, je samo pogoršala režim. Svakim danom broj civilnih žrtava raste, a međunarodna zajednica – posebno Europa se suočava sa velikom izbjegličkom krizom. Velika moć ISIS-a leži u tome da se deklariraju kao Sunni grupa i regrutuju Sunni individue i Iraqu i Siriji, gdje su trenutno na vlasti Shia režimi, tako da je gnjev Sunni populacije u tim zemljama veliki i nije ih teško privući ka nekom cilju, a isto tako dobar dio njihovih boraca dolazi iz zapadnih zemalja zbog ideje da mogu platiti svoje borce. ISIS kontrolira velika naftna polja zbog kojih posjeduje dozu finansijske likvidnosti.

Ponašanje oružanih snaga u Siriji direktno je rezultiralo građanskim ratom, nisu dovoljno jaki da na početku i brzo uguše ustanike, a nisu bili ni toliko slabi da dođe do promjene režima, tako da je u veoma kratkom trenutku Sirija došla u stanje građanskog rata što je u veoma kratkom periodu evoluiralo ono što se samo može nazvati Azijskom Somalijom. Sirijska sigurnosna situacija je veoma slična Somalijskoj gdje vlada svakim danom sve više gubi kontrolu, a religijske militantne grupe vladaju državom. Ponašanje oružanih snaga rezultirao je da Arapsko proljeće ostavi negativne dugotrajne posljedice u Siriji gdje će biti potrebne decenije da se ta država minimalno stabilizuje.

Jemen

Jemen je država koja se nalazi u Aziji, tačnije na dnu Arapskog poluotoka, što joj daje veoma dobru geografsko – strategijsku poziciju. Jemen kontroliše veoma važne pomorske trgovinske puteve, što ga čini veoma važnim regionalnim i međunarodnim igračem. Sigurnost i stabilnost Jemena čini izuzetno važnu kariku u borbi protiv terorizma, kao i u stabilizaciji somalijskog problema. Društvo Jemena je jedno od najstarijih u regionu, a većina kraljevskih obitelji regionalnih zemalja nalazi svoje pretke u Jemenu; pored toga društvo dijeli dosta sličnosti sa libijskim društvom, tačnije – nije postojala moderna integracija u jedno društvo nego je podijeljeno po plemenskim linijama.

Ne tako davno Jemen (u trenutnom obliku kako izgleda) nije ni postojao, postojali su Sjeverni Jemen ili Arapska Republika Jemen (Yemen Arab Republic) i Južni Jemen ili Narodna Demokratska Republika Jemen (People's Democratic Republic of Yemen). Tek 1990. godine dolazi do ujedinjenja i stvaranja Republike Jemen sa glavnim gradom Sa-

naa.⁴⁵ Prvi i jedini predsjednik poslije ujedinjenja, pa do 2011. postat će Ali Abdallah Saleh, koji je prije toga bio predsjednik Sjevernog Jemena, dok će predsjednik Južnog Jemena postati potpredsjednik nove države. Integracija samih institucija će ići zadovoljavajućom brzinom, dok proces integracije društva će biti zapostavljen, tako da će priobalni gradovi postati više razvijeni i prozapadno orijentisani, dok će unutrašnjost zemlje ostati nerazvijeni dio države. Nedostatak integracije najviše će se odraziti na društvo, gdje će plemena ostati u svojim nekim običajima i tradicijama, te neće poštovati državni zakon, tako da za pripadnike jednog plemena prvo ide plemenski zakon pa onda sve poslije toga.⁴⁶

Sigurnosne snage Jemena su oružane snage, policija i druge sigurnosno – obavještajne agencije, bilo je nekoliko situacija u kojima su oružane snage učestvovala Arapsko – Jemenski rat, 1948. Arapsko – Izraelski sukob, građanski rat u Sjevernom Jemenu.

Jemen je jedna od zemalja na Arapskom poluotoku koja dosta ulaže u oružane snage, a prema izvještajima do 2010. godine imali su drugu najveću vojsku na poluotoku sa oko 850.000 vojnika. Godine 2006. čak 6% budžeta išlo je na potrebe oružanih snaga.⁴⁷ Tolika ulaganja u oružane snage, posebno u zadnjem periodu podstaknuta su regionalnim i internacionalnim partnerima da bi se odbranili što lakše od terorističkih infiltracija. Pravi test odanosti oružanih snaga doći će sa Arapskim proljećem. Slično kao u Siriji i Libiji, funkcionisanje oružanih snaga više se zasnivalo na porodično – plemenskoj odanosti prema režimu. Predsjednik Saleh je napravio istu grešku kao i Gaddafi: kroz svoju dugotrajnu vladavinu nije podsticao patriotizam ni u društvu, a još manje u oružanim snagama prema Jemenu. Tako da je društvo i dalje ostalo rasparčano: nije se obrazovalo u jednu nacionalnu sredinu. Prvi, osnovni i najbitniji dio Jemenskog društva ostat će pleme. Pred revoluciju oružane snage nisu imale strukturalnu odanost prema državi, već su sve vrijeme bili u službi režima, pa tako oni koji nisu bili zadovoljni režimom veoma će lako i moći da ga izdaju.

Infiltracija terorista postala je veliki problem za Jemen zbog plemenskog stanja u društvu, gdje je teroristima bilo lako uspostaviti kontakt sa plemenom koje je bilo nezadovoljno. Još prije Arapskog proljeća terorističke organizacije su uspostavile svoje organizacije u državi, slabljenjem već ionako slabe sigurnosne strukture, rizik je postajao sve veći. Ako bi Jemen potpao pod kontrolu terorista, cijeli region bio bi ugrožen. Protesti su izbili kao i većini drugih država u većim gradovima gdje su se mlađe osobe mogle skupiti i iskazati svoje nezadovoljstvo. Prva Salehova reakcija je bila diplomatsko rješenje nudenja reformi i ustupaka protestantima: porezne olakšice, socijalna pomoć u prehrambenim proizvodima, povećanje novčane socijalne pomoći i njegov ostanak do kraja 2013. Ovo nije zadovoljilo protestante i tražili su njegov odlazak. Protesti su postajali sve intenzivniji i sve masovniji. Veoma brzo i među protestantima su se počele praviti frakcije; nisu više ostajali ujedinjeni nego su se odvajali u svoje plemensko – etničke tabore. U sukobima između protestanata i režima poginula su 52 civila i oružanim snagama je dopuštena upotreba maksimalne sile. Sukob sa snagama režima dobijao je sve više na intenzitetu i tako rasplamsavao negodovanje protestanata. Većina sigurnosnih snaga se nije ustručavala da koristi silu protiv protestanata. Stanje u Jemenu je brzo evoluirao i pod pritiskom društva počeo je lagano osipanje

⁴⁵ European Institute for Research on Mediterranean and Euro – Arab Cooperation. "Yemen Reznification." Medea. Septembre 25, 2015. <http://www.medea.be/en/countries/yemen/yemen-reunification/>

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Rouba Al-Fattal Eeckelaert, *The Arab Spring: Where do the Arab militaries stand and why?* (Egmont: Academia Press, 2012), 67.

oružanih snaga, dezertacije su svakim danom postajale sve češće a i visoki činovnici oružanih snaga počeli su da prelaze na stranu pobunjenika. Čak ni Salehove porodične veze nisu mogle da očuvaju jedinstvo oružanih snaga. Njegov rođak General Ali Mohsen, visokopozicionirani činovnik u jemenskoj oligarhiji oružanih snaga ga je brzo napustio i prešao da se bori na stranu pobunjenika.⁴⁸ Ovaj čin predstavljao je početak raspada Salehovog režima, a i oružanih snaga Jemena. Dio kojim je zapovijedao general Mohsen sačinjavao je 50% ukupne borbene moći jemenskih oružanih snaga. Njegovom dezertacijom režim je ostao bez ključne podrške. Kako su dezertacije postajale sve češće tako su se i dezerteri priključivali različitim plemenskim grupama i ubrzo se nasilje između Republikanske Garde koja je i dalje bila odana režimu i plemena, prenijelo na ulice gradova, nakon čega će plemena početi da ratuju međusobno za kontrolu određenih područja. General Mohsen je nakon dezertacije dao izjavu da će sa svojim trupama podržati u potpunosti revoluciju mladih ljudi i djelovati u očuvanju sigurnosti i stabilnosti. Ova njegova izjava inspirisala je još više dezertacije i ispostavilo se da je tokom svih godina Salehovog režima on bio ključna poluga koja je čuvala režim na vlasti. General Mohsen je veoma dobro isplanirao svoje poteze jer sa ovakvim ponašanjem njegov utjecaj u društvu je samo porastao i bio je siguran da će u novoj vladi imati visoku političku poziciju, ako ne i poziciju predsjednika. Njegovo revolucionarno ponašanje dalo mu je dobre temelje za budući politički angažman.⁴⁹ Mohsen nije bio jedini general koji je dezertirao uvidjevši koja je pobjednička strana. Mnogi drugi generali su krenuli istim putem i veoma brzo režimu su ostale samo sigurnosne agencije kao zadnja linija odbrane. Salehova moć brzo je opadala i zemlja je tonula u sve dublji kaos, svakim danom je gubio kontrolu nad više teritorija i veoma brzo pobunjenici su počeli da infiltriraju granice glavnog grada. Tako je početkom juna 2011. pokušao atentat na Saleha, u kojem je zadobio teže povrede i morao je otići u inostranstvo na liječenje. U svom prvom obraćanju nakon atentata, Saleh je optužio jedno od plemena za ovaj pokušaj, nazivajući ih bandom i kriminalcima.⁵⁰ Sve do početka 2012. Saleh je uspijevao da zadrži svoju predsjedničku funkciju, dok je Jemen tonuo u sve dublji kaos i tako postepeno uništavao i najmanje šanse za post revolucionarnu stabilizaciju zemlje. Kako se konflikt nastavio a režim slabio, vrlo brzo plemena su počela da ratuju međusobno, a ovakva situacija otvorila je dosta prostora za djelovanje Sunnija, a i Shita – terorističkih grupa koje će se početi boriti za dominaciju nad zemljom, a koje će biti potpomognute drugim regionalnim režimima.

Ponašanje oružanih snaga je imalo veliki utjecaj u svrgavanju Salehovog režima, a da su ostale uz režim postoje velike šanse da bi protesti bili veoma brzo ugušeni jer su bile izuzetno dobro opremljene oružane snage za razliku od drugih zemalja Arapskog proljeća. Dezertiranje oružanih snaga nije bilo motivisano revolucionarnim duhom društva nego individualnom potrebom za napredovanjem koja se može jasno vidjeti kod istaknutih generala koji su prešli na pobunjeničku stranu, jer su nakon revolucije dobili is-

⁴⁸ Tom, Finn. "In Yemen, Saleh's military forces showing signs of strain." Christian Science Monitor. September 24, 2015. <http://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2011/0523/In-Yemen-Saleh-s-military-forces-showing-signs-of-strain>

⁴⁹ Erik, Stier. "In Yemen, top military commanders defect from Saleh regime." Christian Science Monitor. September 24, 2015. <http://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2011/0321/In-Yemen-top-military-commanders-defect-from-Saleh-regime>

⁵⁰ Aljazeera. "Wounded Yemeni president in Saudi Arabia." Aljazeera. September 23, 2015. <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/06/201164164346765100.html>

taknute pozicije u novoj administraciji. Pozitivna strana ponašanja oružanih snaga leži u tome da su svrgnuli Saleha, ali isto tako moraju preuzeti odgovornost za neshvatanje društvenog stanja i nesposobnost njegovog kontrolisanja koje će poslije Arapskog proljeća odvesti Jemen u građanski rat.

Nakon Saleha došla je nova vlada koja je bila veoma slaba; ona nije mogla da kontroliše plemena, a i infiltracije terorističkih organizacija, te sigurnosno stanje je sve više slabilo. Nije dugo trebalo da se i regionalne sile kao Iran uključe u pokušaje uspostavljanja neke pro-iranske vlade u Jemenu. Tako da se Jemen našao u građanskom ratu sa elementima borbe za regionalnu dominaciju. Vlada je nekoliko puta pokušala da uspostavi primirje sa plemenima, ali većinu tih pokušaja direktno ili indirektno sabotiralo je djelovanje terorističkih organizacija. Do 2015. ova nestabilna vlada je uspjela nekako da se održi na vlasti, ali to je bilo više kontrola glavnog grada Sanaa. Već početkom 2015. Houthi pleme pod obukom i finansiranjem Irana kreće u veliku ofanzivu i vrlo brzo zauzima veliki dio teritorija, uključujući i glavni grad, obarajući tako ovu nestabilnu vladu.⁵¹

Nakon svih ovih dešavanja, otvorili su se novi sukobi gdje u suštini svako ratuje protiv svakoga, dok su regionalne zemlje i USA stvorile koaliciju kako bi zbacile Houthi s vlasti i spriječili širenje jemenskog kaosa na druge regionalne zemlje. Oružane snage imale su dvostruko djelovanje u Jemenu: s jedne strane zbacile su režim, dok s druge toliko su oslabljene da nisu više mogle da kontrolišu ostale faktore sigurnosnog sektora. I prije Arapskog proljeća Jemen je imao problema sa teroristima, a sada je postao jedna od vodećih oaza za terorističke organizacije. Djelovanje oružanih snaga samo u njihovom interesu, ne sagledavajući cijelu sliku situacije, dovelo je do građanskog rata u zemlji.

Bahrain

Bahrain je po površini i broju stanovnika najmanja država koja je obuhvaćena Arapskim proljećem, ali ona ima veoma značajnu ulogu u regionalnim odnosima Arapskog poluotoka, tako da bi destabilizacija imala veliki efekat, a uz to struktura stanovništva zemlje je veoma specifična. Godine 1971. Bahrain se oslobodio britanske dominacije i proglasio nezavisnost; cijeli proces je urađen na jedan miroljubiv način i odnosi sa Ujedinjenim Kraljevstvom su ostali dobri. Veoma brzo primljeni su u regionalne i međunarodne organizacije (Arapska Liga i Ujedinjene Nacije).⁵² Bahrain je od 1973. godine bio i ostao parlamentarna monarhija. Na čelu države nalazi se kralj sa kabinetom od 25 ministara kojima predsjedava premijer; većina ministarskih pozicija i druge značajne pozicije u državi raspoređene su među kraljevskom porodicom. Bahrain redovno održava parlamentarne izbore i članica je Gulf Cooperation Council (GCC).

Bahrain je veoma mala ali izrazito bogata zemlja prirodnim resursima, što malobrojom stanovništvu omogućava visok standard života. Njihova potreba za stranom radnom snagom je velika, tako da veliki broj stanovnika koji žive jesu doseljenici koji rade tu i ostali su tu da žive. Oružane snage Bahraina su veoma male, broje 9000 vojnika

⁵¹ BBC News. "Yemen crisis: Who is fighting whom?" BBC News. September 22, 2015. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-29319423>

⁵² Regional surveys of the world, "The Middle East and North Africa 2004, 50th edition, Routledge," (2003): 225.

ali su veoma dobro obučene i opremljene; 6.4 % iz budžeta se izdvajalo za vojsku 2004. godine. Stabilan sigurnosni sektor je neophodan u Bahrainu zbog veoma nestabilne prošlosti gdje je bilo nekoliko pokušaja državnog udara od različitih grupa. Zbog takve situacije, zemlja se našla nekoliko puta kao ratno zemljište između Sunni – Shia sukoba.

Mirni protesti su počeli početkom februara 2011. zbog socijalnog, ekonomskog, političkog i društvenog nezadovoljstva građana. Velika većina protestanata nisu bili porijeklom iz Bahraina, a i bili su pripadnici Shia religijske grupe. Izbijanje protesta u Bahrainu bilo je veoma čudo jer je to jedna od rijetkih regionalnih zemalja koja ima izrazito visoke standarde u poštivanju osnovnih ljudskih prava, a isto tako vodeća su regionalna zemlja po životnom standardu. Protesti su nastali u Bahrainu, a ne u nekim drugim regionalnim državama, zato što je imao najslabiju sigurnosnu strukturu u odnosu na ostale države i zbog činjenice da Iran ima veliki utjecaj na promjene u sigurnosti Bahraina.

Sigurnost Arapskog poluotoka zasnovana je na delikatnom odnosu balansa između Saudijske Arabije i Irana. Od 1979. godine i Iranske Islamske Revolucije ove dvije zemlje vode regionalni hladni rat sa istim ponašanjem kao što su to radile USA i USSR. Ovaj odnos je napravio dosta napetosti u regionu pa svaka zemlja traži svoje partnere: Saudijska Arabija ima GCC i USA, dok Iran ima Siriju i Rusiju. Tokom Arapskog proljeća Bahrain će postati teren za natjecanje između Saudijske Arabije i Irana. U većini slučajeva kroz Arapsko proljeće Iran je podržavao sve proteste osim onih u Siriji. U principu to nije bilo ništa čudno jer jedini Shia režim od svih bio je Assadov; dok su ostali Sunni režimi padali Iran je podržavao protestante, samo je nekako Sirija bila drukčiji slučaj. Ista situacija će se desiti u Bahrainu: Iran će javno podržati proteste, a zbog dijeljenja granica sa Bahrainom protestante će tajno početi da pomaže i materijalnim sredstvima. I sve u cilju rušenja vlade Bahraina i uspostavljanja pro – Iranske vlade u toj državi.

Većina protestanata je Shia i veliki broj njih je tu naseljeno zbog rada. Bahrain ima visoke standarde života u svim sektorima, tako da i nije bilo toliko razloga za proteste. Kada se analizira protest za razliku od ostalih, oni nisu protestovali zbog loše situacije nego su željeli samo da uklone kraljevsku porodicu s vlasti.

Većina zapadnih zemalja smatrala je da su protesti u Bahrainu nelogični i predvidjeli su veliki Iranski utjecaj kod tog pitanja. S druge strane, u istom vremenskom periodu i u Iranu su se desili protesti koji su veoma brutalnim sredstvima i brzom reakcijom sigurnosnih snaga ugušeni. Kao što se može vidjeti, Iran je bio spreman da podrži sve proteste koji nisu bili na njihovoj teritoriji i koji nisu podrazumjevali uklanjanje Shia režima. Arapsko proljeće je došlo kao nenadani poklon, a Iranski režim jer je puno više Sunni režima pogođeno ovim događajima i nastalo je više prostora da oni šire svoj utjecaj u regionu. Bahrain kao država je veoma značajna za Iran, prvenstveno jer dijele puno prirodnih bogatstava, a potom većinu manjih regionalnih država kao što su Bahrain, Kuwait i Qatar Iran ih ne smatra državama nego regijama velike Iranske države, tako da potpadanje Bahraina pod Shia režim bi značilo i nestanka te države.

Bahrain je jedna od rijetkih zemalja Arapskog proljeća koja i poslije revolucije nije pala u potpuni kaos jer imaju veoma stabilnu sigurnosnu situaciju. Razlog toga jeste da su regionalne zemlje na čelu sa Saudijskom Arabijom iz činjenice da se nasilje ne raširi u druge zemlje regiona poslale svoje oružane snage u Bahrain da stabilizuju; operacija je bila veoma uspješna i za nekoliko mjeseci stanje se stabilizovalo, a vlada Bahraina je us-

pjela da provede neke reforme koje su zadovoljile apetite protestanata.⁵³ Pravovremenom reakcijom oružanih snaga regiona masovno krvoproliće u Bahrainu uspjeli su da budu spriječeni i veoma značajna pobjeda u sigurnosnom sektoru je ostvarena. Da je Bahrain pao u kaos, terorističke organizacije bi imale dobru lokaciju da utječu na cijeli region; oružane snage Bahraina nisu bile dovoljno jake da bi same zaustavile protestante, zato im je bila potreba pomoć od saveznika.

Oružane snage Saudijske Arabije po prvi put u svojoj povijesti su napustile granice vlastite države i veoma uspješnom intervencijom spriječili dalje nasilje. Kada se sagledaju rezultati, njihova motivacija pada u drugi plan: da li su to uradili zbog dobrobiti Bahraina i njegovog stanovništva, ili jednostavno nisu dali da Iran preuzme kontrolu nad državom sa kojom dijele granicu, nedvojbeno ostaje pitanje i danas. Bahrain je jedina zemlja od svih primjera koja ima pozitivno stanje nakon događaja Arapskog proljeća.

Zaključak

Populacija zemalja Tunisa, Egipta, Libije, Bahraina, Sirije i Jemena je u većini slučajeva željela socijalne promjene i svrgavanje režima. Diktatori u ovim zemljama su tradicionalno gušili društveni razvoj i uskraćivali osnovna ljudska prava svojim građanima. Revolucija u ovim društvima je bila neizbježan događaj; pitanje je bilo vremena kada će protesti početi. To će postati veliki rizik jer ako revolucija krene u pogrešnom smjeru, čitava sigurnost međunarodne zajednice bi bila ugrožena.

Smjer i rezultati revolucije u većini slučajeva zavise od djelovanja oružanih snaga te je Arapsko proljeće egzaktan primjer toga da oružane snage određuju sudbinu zemlje. I poslije revolucije može se uvidjeti da su oružane snage ostale odlučujući faktor u tim državama. Veliki problem za demokratski razvitak ovih država predstavlja duboka povezanost između društva i oružanih snaga, a isto tako između režima i oružanih snaga. I kada su režim i društvo došli u konflikt – ona strana na čiju su oružane snage stale je u većini slučajeva izašla kao pobjednik. U zemljama u kojima nije bilo dezertacija iz oružanih snaga (Tunis, Egipat i Bahrain) bez obzira da li su podržali režim ili protestante – stanje u zemlji je puno bolje nego u drugim državama pogođenim revolucijom. Režim i vojska u ovim zemljama su imali dvije vrste odnosa: prvi oružane snage su iz sjene uključene u politički odnos u državi i njihov utjecaj je veoma ograničen i drugi – oružane snage kontrolišu i imaju veliki utjecaj na društvena i politička dešavanja kroz duži vremenski period. U Tunisu i Egiptu oružane snage su napustile režim i podržale protestante, da bi u Egiptu te iste oružane snage postale trenutni Egipatski režim. U Bahrainu oružane snage su ostale odane režimu i uz pomoć saveznika stabilizovale su sigurnosnu situaciju. Sirija, Libija i Jemen doživjeli su drugačiju sudbinu – vojska se podijelila na nekoliko grupa; samim tim nije prevagnula ni na jednu stranu, stvorivši građanski rat u sve tri zemlje. U svakoj od zemalja vojska je imala specifičan odnos sa režimom: u Tunisu vojska je bila distancirana od političkih dešavanja i bila je ignorisana od režima, tako da odluka da se priključe protestantima i nije teško došla, donešena je na osnovu instinkta za preživljavanje; pod Ben Ali-jevim režimom im nije bilo dobro sa novom strukturom – ne može im biti nikako gore.

⁵³ Martin, Chulov. "Saudi Arabian troops enter Bahrain as regime asks for help to quell uprising." The Guardian. September 21, 2015. <http://www.theguardian.com/world/2011/mar/14/saudi-arabian-troops-enter-bahrain>

Iako je ponašanje oružanih snaga Tunisa i Egipta isto, postoji i značajna razlika među njima, Egipatske oružane snage imaju veliku političko – ekonomsku, društvenu moć, dok u Tunisu to nije bilo slučaj. U Egiptu su podržali protestante jer nisu željeli da izgube ono što imaju dok u Tunisu; nisu imali šta izgubiti, mogli su samo dobiti. Slučaj Egipta je puno više komplikovan nego u Tunisu, vojska ima veoma veliki društveni utjecaj i veoma je popularna među stanovništvom; u kombinaciji sa ekonomskom jačinom u datom trenutku oni su morali da podrže protestante da ne bi izgubili podršku društva. Oružane snage Egipta su podržale protestante i kada je bilo svrgavanje Mubaraka i Morsija, u oba ova slučaja ostale su odane protestantima i njihovim zahtjevima. Tu dolazi do problema jer male su šanse da će se Egipatsko društvo ikada osloboditi društvenog utjecaja koji posjeduju oružane snage.

Slučaj Sirije, Libije i Jemena zbog sličnog ponašanja oružanih snaga dao je i slične rezultate u sve tri zemlje, vojska u ovim zemljama se podijelila u najboljem slučaju na dvije strane, a u većini slučajeva osipali su se u mnogo frakcija sve u zavisnosti kojem plemenu pripadaju. Katastrofalne posljedice revolucije u ovim zemljama su zbog toga što vojska nije kompletna napustila režim nego je to uradio samo jedan dio, tako da je režimu ostao jedan dio moći kojom se mogao suprotstaviti protestantima. Problem kod sve tri ove vojske jeste da nisu bile nacionalne i njihova veza sa društvom je bila gotovo nepostojeća, to su bile jedinice režima koje su u većini slučajeva izazivale odbojnost kod lokalnog stanovništva. Rodbinske i plemenske veze su održavale oružane snage u mirnodopskim uslovima, ali onaj dio vojnika koji se osjećao marginalizirano veoma je brzo prešao na stranu pobunjenika, jer je prirodno u tim društvima da se patriotizam razvija prema svom plemenu, a ne prema naciji. Ovakva situacija otvorila je vrata terorističkim grupama i u veoma kratkom periodu u sve tri zemlje pojavio se visok nivo terorističkih aktivnosti; teroristi su možda izgubili utočište u Afganistanu ali dobili su tri nove države. Sa ovakvim razvojem Arapsko proljeće je prestalo da bude društveni pokret demokratskih promjena, a postalo je odskočna daska za terorističke aktivnosti. Pozitivna stvar kod diktatora koji su vladali u ovim zemljama, jeste da zbog svog ostanka na vlasti bili su veoma dobri u suzbijanju terorističkih aktivnosti.

Bahrain je iz revolucije izašao kao najstabilnija zemlja od svih pogođenih; pravovremena reakcija oružanih snaga susjeda uspjela je da iskontroliše i minimizira Iranski utjecaj na tu državu. Pozadina revolucije u Bahrainu je bila drugačija, posvećena više političkim ciljevima i regionalnom borbom za dominaciju nego socio – ekonomskim reformama, jer je ta zemlja bila već jedna od naj razvijenih u regionu. Odlučna reakcija vojske donijela je stabilnost ne samo za Bahrain nego i za druge regionalne zemlje s kojima graniči. Iranska selektivna podrška revolucijama odala je njihove prave namjere kada je Bahrain pogođen nemirima, njihov pokušaj preusmjerenja revolucije u Bahrainu je zaustavljen, ali su zato na drugoj strani u Jemenu doživjeli uspjeh, gdje preko plemena Houthi kontrolišu velike dijelove države. Gubljenje revolucionarnih ideja doživjela je svaka država Arapskog proljeća – nijedna nije uspjela da provede demokratske reforme koje su od početka tražene. Razlog toga jeste veoma nerazvijeno društvo koje je i dalje na nivou plemenskih podjela.

Djelovanje oružanih snaga je određivalo kretanje revolucije zemlje koje su imale stabilne oružane snage; danas su puno bolje nego one u kojima je došlo do dezertacija. Djelovanje vojske se zasnivalo na preživljavanju, oni koji su bili u podređenom položaju ili su mislili da zaslužuju više otišli su na stranu revolucionara, a oni koji sve što imaju duguju režimu i bez njega će vjerovatno i nestati – ostali su odani. Oružane snage su se vodile instinktom preživljavanja i svog privatnog interesa, njihov odnos sa društvom koristili su onoliko koliko im je trebalo da ispune svoje ciljeve.

Literatura

- [1] Ahram Online. 2013. "Port Said confirms 3 civilians, 2 police dead: Health ministry", Dostupno na: <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/64/66058/Egypt/Politics-/Port-Said-confirms--civilians,-police-dead-Health.aspx>. (15.9.2015).
- [2] Al-Akhbar. 2013. "Tunisian Salafis attack police station, one killed", Dostupno na: <http://english.al-akhbar.com/content/tunisian-salafis-attack-police-station-one-killed>. (7.9.2015).
- [3] Al Hendi, Ahd. 2011. "The Structure of Syria's Repression", Foreign Affairs. Dostupno na: <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2011-05-03/structure-syrias-repression?page=show>. (5.8.2015).
- [4] Aljazeera. 2013. "President Morsi overthrown in Egypt", Dostupno na: <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/07/20137319828176718.html>. (15.9.2015).
- [5] Aljazeera. 2011. "Wounded Yemeni president in Saudi Arabia", Dostupno na: <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/06/201164164346765100.html>. (23.9.2015).
- [6] Arieff, Alexis. 2011. "Political Transition in Tunisia", Congressional Research Service, 5-8. Dostupno na: <https://www.fas.org/sgp/crs/row/RS21666.pdf>. (5.9.2015).
- [7] Ardiç, Nurullah, 2012. "Understanding the 'Arab Spring': Justice, Dignity, Religion and International Politics", Afro Eurasian Studies, Vol. 1, Issue 1: 8-52, 15-16.
- [8] Asser, Martin. 2011. "The Muammar Gaddafi story", BBC News. Dostupno na: <http://www.bbc.com/news/world-africa-12688033>. (16.9.2015).
- [9] Barany, Zoltan. 2013. "Why Most Syrian Officers Remain Loyal to Assad", Arab Centre for Research and Political Study. Dostupno na: <http://english.dohainstitute.org/release/b8f4f88b-94d3-45a0-b78e-8adad3871daa>. (19.9.2015).
- [10] BBC News. 2015. "Yemen crisis: Who is fighting whom?", Dostupno na: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-29319423>. (22.9.2015).
- [11] Bröning, Michael. 2011. "The Sturdy House That Assad Built", Foreign Affairs. Dostupno na: <https://www.foreignaffairs.com/articles/syria/2011-03-07/sturdy-house-assad-built>. (18.9.2015).
- [12] Chulov, Martin. 2011. "Saudi Arabian troops enter Bahrain as regime asks for help to quell uprising", The Guardian. Dostupno na: <http://www.theguardian.com/world/2011/mar/14/saudi-arabian-troops-enter-bahrain>. (21.9.2015).
- [13] CNN. 2015. "Hosni Mubarak Fast Facts". CNN News. Dostupno na: <http://edition.cnn.com/2013/01/07/world/meast/hosni-mubarak--fast-facts/>. (10.9.2015).
- [14] CNN. 2012. "New president: Egypt turns page to new era", CNN News. Dostupno na: <http://edition.cnn.com/2012/06/30/world/africa/egypt-morsi/>. (13.9.2015).
- [15] Collelo, Thomas. 1987. "The Baath Redirections of 1966 and 1970", Country Studies. Dostupno na: <http://countrystudies.us/syria/17.htm>. (18.9.2015).
- [16] Cordesman, Anthony H. 2008., Israel and Syria The Military Balance and Prospects of War, Washington, Greenwood.
- [17] Dodge, Toby. 2012. "Conclusion: the Middle East after the Arab Spring", IDEAS, 67. Dostupno na: http://www.lse.ac.uk/IDEAS/publications/reports/pdf/SR011/FINAL_LSE_IDEAS__ConclusionsTheMiddleEastAfterTheArabSpring_Dodge.pdf. (17.9.2015).
- [18] Eeckelaert, Rouba Al-Fattal. 2012, The Arab Spring: Where do the Arab militaries stand and why?, Egmont, Academia Press.
- [19] Encyclopædia Britannica., "Zine al-Abidine Ben Ali." 2015. Dostupno na: <http://www.britannica.com/biography/Zine-al-Abidine-Ben-Ali>. (1.9.2015).

[20] European Institute for Research on Mediterranean and Euro – Arab Cooperation. “Yemen Reznification”, Dostupno na: <http://www.medeabe/en/countries/yemen/yemen-reunification/>. (25.9.2015).

[21] European Parliament News.,” Sakharov prize laureates grateful for Europe's support to Arab Spring.” 2011. Dostupno na: <http://www.europarl.europa.eu/news/en/news-room/content/20111214IPR34087/html/Sakharov-prize-laureates-grateful-for-Europe-s-support-to-Arab-Spring>. (29.8.2015).

[22] Fahim, Kareem.,” Slap to a Man's Pride Set Off Tumult in Tunisia.” 2011. Dostupno na: http://www.nytimes.com/2011/01/22/world/africa/22sidi.html?_r=3&pagewanted=2&src=twrhp. (15.8.2015).

[23] Finn, Tom. 2011. “In Yemen, Saleh's military forces showing signs of strain”, Christian Science Monitor. Dostupno na: <http://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2011/0523/In-Yemen-Saleh-s-military-forces-showing-signs-of-strain>. (24.9.2015).

[24] Gabbatt, Adam. 2011. “Gaddafi killed as Sirte falls”, The Guardian. Dostupno na: <http://www.theguardian.com/world/middle-east-live/2011/oct/20/gaddafi-killed-sirte-falls-live>. (17.9.2015).

[25] Ghanem, Hafez. 2014. “Egypt's Difficult Transition: Why the International Community must stay Economically Engaged”, Global Economy and Development. Dostupno na: http://www.brookings.edu/~media/research/files/papers/2014/01/egypt-transition-economy-ghanem/arab-econpaper1hafez-v3_mr.pdf. (11.9.2015).

[26] Hanlon, Querine. 2012. “Security Sector Reform in Tunisia A Year after the Jasmine Revolution”, United States Institute of Peace, Special Report, 4. Dostupno na: <http://www.usip.org/sites/default/files/SR304.pdf>. (2.9.2015).

[27] International Crisis Group. 2011.” Popular Protest in North Africa and the Middle East(VI): The Syrian People slow motion revolution”, Crisis Group, 27. Dostupno na: <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/Middle%20East%20North%20Africa/Iraq%20Syria%20Lebanon/Syria/108-%20Popular%20Protest%20in%20North%20Africa%20and%20the%20Middle%20East%20VI%20-%20The%20Syrian%20Peoples%20Slow-motion%20Revolution.pdf>. (20.8.2015).

[28] Joyce, Robert & Asma Smadhi. 2014. “Tunisia's Arab Spring: Three years on”, Aljazeera. Dostupno na: <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2014/01/tunisia-arab-spring-three-years-20141146353728616.html>. (10.9.2015).

[29] Macmillan Dictionary, “Arab Spring,”. Dostupno na: <http://www.macmillandictionary.com/open-dictionary/entries/Arab-Spring.htm>. (17.09.2015).

[30] Mahjar-Barducci, Anna. 2011. “Gaddafi's Mercenaries in Libya”, Gatestone Institute. Dostupno na: <http://www.gatestoneinstitute.org/2000/gaddafi-mercenaries-in-libya>. (16.9.2015).

[31] Martini, Jeff & Julie Taylor. 2011. “Commanding Democracy in Egypt”, Foreign Affairs. Dostupno na: <https://www.foreignaffairs.com/articles/north-africa/2011-09-01/commanding-democracy-egypt>. (10.9.2015).

[32] Mattes, Hanspeter, 2004. “Challenges to Security Sector Governance in the Middle East: The Libyan Case,” Geneva Center for the Democratic Control of the Armed Forces.

[33] Mirkin, Barry.,“Arab Spring: Demographics in a region in transition.” 2013. Dostupno na: <http://www.arab-hdr.org/publications/other/ahdrps/AHDR%20ENG%20Arab%20Spring%20Mirkinv3.pdf>. (20.8.2015).

[34] Orbach, Benjamin & David Schenker. 1999.” The Rise of Bashar al-Asad”, The Washington Institute for Improving the Quality of U.S. Middle Eastern Policy. Dostupno na: <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-rise-of-bashar-al-asad>. (4.8.2015).

[35] Oxford Dictionaries, “Arab Spring;”. Dostupno na: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/Arab-Spring?q=Arab+Spring>. (17.9.2015).

[36] Parsons William, and William Taylor, 2011. "Arbiters of social unrest: Military responses to the Arab spring: The Arab spring: a new phenomenon that requires new model," United States Military Academy, West Point, 10.

[37] Regional surveys of the world, 2003. "The Middle East and North Africa 2004, 50th edition, Routledge," 225.

[38] Sadiki, Larbi, 2002. "Bin Ali's Tunisia: Democracy by Non-Democratic Means," British Journal of Middle Eastern Studies 29, no. 1: 57-78.

[39] Springborg, Robert, 2011. "Economic Involvements of Militaries," International Journal of Middle East Studies, Volume 43, Issue 03: 397-399.

[40] Steavenson, Wendell. 2011. "On the Square". The New Yorker. Dostupno na: <http://www.newyorker.com/magazine/2011/02/28/on-the-square-wendell-steavenson>. (13.9.2015).

[41] Stier, Erik. 2011. "In Yemen, top military commanders defect from Saleh regime", Christian Science Monitor. Dostupno na: <http://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2011/0321/In-Yemen-top-military-commanders-defect-from-Saleh-regime>. (24.9.2015).

[42] The Economist. 2011. "A dictator deposed", Dostupno na: http://www.economist.com/blogs/newsbook/2011/01/tunisias_troubles. (6.9.2015).

[43] Quinn, Ben. 2012. "Syria: more than 200 dead after 'massacre' in Homs", The Guardian. Dostupno na: <http://www.theguardian.com/world/2012/feb/04/syria-report-homs-killings>. (26.9.2015).